

דף פו

יחנינא בני די לו בקב חרובין' – דקדק לומר 'די לו' (ולא אמר 'מוזנו קב חרובין') – שהיה שמח במעט חרובים, ולא התאווה למאכל חשוב (עפ"י דובר צדק דף יט; לקוטי משלי לר"צ הכהן – נדפס בפרי צדיק סוף ח"ב; בן יהוידע)

(ע"ב) 'תא שמע דרבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא ורבי זירא... אמר להו רבי זירא לא שבקתון לי דאישייליה לסבא, דילמא שמיע ליה מאבוה ואבוה מיניה דרבי יוחנן, דרבי חייא בר אבא כל תלתין יומין קא מהדר...' – כלומר, אילו ידעתי הייתי שואל מר' אבא, כאשר עמדת עמו בחוץ, שהרי הוא בנו של ר' חייא בר אבא. (עפ"י רבנו גרשום; גליונות קהלות יעקב)

'אמר ר' חנינא: מודה היה רבי יהודה לענין ברכה שאינו מברך אלא אחת...' – רש"י פרש לענין ברכת השחיטה. וכתב הר"ן שנראה מדבריו שלענין ברכת הכיסוי השני – חוזר ומברך, לפי שהשחיטה השנייה מפסקת בין הכיסוי הראשון לכיסוי השני, שהרי אין השחיטה שייכת לכיסוי הראשון, (בניגוד לכיסוי הראשון שאינו מהווה הפסק בין שחיטה לשחיטה, שהרי הכיסוי מצרכי השחיטה הוא). אבל רבנו תם אומר, שכיון שיכול לשחוט ולכסות בו זמנית, אין אחד הפסק לחברו, ואינו חוזר ומברך על הכיסוי השני. (וכן הכריע הרא"ש, שאינו מברך אלא פעם אחת, שאין כאן הסח הדעת).

'אמר ליה רבינא לרב אחא בריה דרבא ואמרי לה רב אחא בריה דרבא לרב אשי' – כזאת נמצא בשבת קכ: גטין לב: ב"ק סב.

(רבינא ורב אחא בריה דרבא, מצינו שישבו לפני רב אשי (לעיל יז:). וכן מסופר (בביצה ו. וע' גם בב"ב קנו:)) שרבינא היה יושב לפני רב אשי והיה מכנהו 'מר'. ואמנם היה לו כתלמיד-חבר, כמבואר בעירובין סג. רבינא (הראשון. להוציא מרבינא האחרון, בן אחותו, שחתם את עריכת התלמוד ומלך אחר רב אשי) היה תלמידו של רבא, (ע' למשל ברכות טו. כ. לג: לח. ועוד), וכנראה היה קשיש מרב אשי, ומסתבר שהיה חברו וכן-גילו של רב אחא בנו של רבא רבו. וכאמור, שניהם יצקו מים על יד רב אשי שמלך במתא מחסיא קרוב לששים שנה – ע' 'עידן התלמוד' לר"ג הרפנס שליט"א, פרק יג).

*

ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר.

חיה ועוף אינם עולים על המזבח ואין חלבם קרב, כיון שחלבם אינו קרב על המזבח לכן מותר באכילה, שאיסור אכילת חלב בהמה הוא רק משום הקרבה על המזבח, ואילו איסור אכילת דם אינו רק משום ההקרבה למזבח אלא גם משום עצמו, שהדם הוא הנפש, לכך דם חיה ועוף אסור אעפ"י שאינם עולים על המזבח.

לאיסור אכילת דם בהמה לא נתנה תורה היכר מיוחד, מפני שזריקתו על המזבח לכפר הוא היכרו, ובמדבר הרי היו כל בהמות הנאכלות קרבות שלמים במשכן, מה שאין כן דם חיה ועוף נתנה תורה היכר לאיסורו, והוא כיסוי הדם בעפר.

אשר יצוד... אשר יאכל – מכאן רמז לאיסור צידת בעלי חיים טמאים במתכווין על מנת לסחור בבשרם.

ושפך את דמו וכסהו בעפר – לפי שאין מקריבין מהם על המזבח לכפר, מדת הדין מקטרגת ואומרת: היאך דם אוכל דם, לכך צותה תורה לכסותו.

וכסהו בעפר – שלא יהיה ראוי לאכילת אדם, ושלא יראו אחרים ויאמר שנזבח כאן קרבן לעבודה זרה.

ושפך – וכסהו – רמז שאין צריך לכסות כל הדם היוצא מן השחיטה אלא חלק בשפיכה וחלק בכיסוי.

אמרו במדרש: כשהרג קין את הבל היתה גויתו מתגוללת בשדה בבזיון. באו חיות ועופות, כרו לו בור וקברוהו בתוכו, לפיכך זכו שיתכסה גם דמם בעפר, וזכו לשתי ברכות: על השחיטה ועל כיסוי הדם. (מספר הפרשיות, עפ"י: רמב"ן, אלשיך, כלי יקר, אור החיים, בעל הטורים, חוקוני, רשב"ם, ראב"ע, ילקוט – תקפד, ב"ר כב).

אם נבוא לבאר את משמעות הלכות כיסוי הדם, הרי לשון הפתיחה תשמש לנו נקודת מוצא: ואיש... אשר יצוד ציד... – לשון זו מבארת את טיב החיה והעוף, שהלכה זו מתייחסת להם: בטבעם המקורי הופקעו מתחום שלטון האדם; הם חיים בדרור היער, 'על פני השדה', אולם תחום אותם בעלי חיים כבר תואר בהלכות שחוטי חוץ, הקודמות וקשורות להלכות דם: בתחום זה מתגלה האידיאל הבהמי של חיי יצר בהמיים – המפתה את חושניות האדם. יובן אפוא, כי בבוא אדם לאכול בעלי חיים מתחום זה – יש להוסיף הלכה לאיסור דם, הבא להבדיל בין אדם לבהמה.

עומק ההבדל שבין אדם לבהמה מתבאר מתוך השוואת בראשית ב,ז ('ע' פירושו שם) עם א,כד: בבעלי החיים – לא רק הגוף, אלא גם הנפש נוצרה מן העפר; ואילו באדם – רק הגוף הוא עפר מן האדמה; ואילו נפש החיה שבו לא לוקחה מן העפר, אלא היא נשמת אלקים הנפוחה באפיו. והנה עתה גוף אותם בעלי חיים נעשה חלק מגוף האדם; והן שניהם קרובים מצד העפר; ועתה דוחים את הדם שהוא הנפש ומרחיקים אותו מעל סף נפש האדם; מערבים אותו בעפר, שממנה לוקחה נפש הבהמה – בניגוד לנפש האדם. הדם שהוא נפש הבהמה לא יעלה ולא יבוא אל האדם; אלא משנשתחרר מגוף בעלי החיים, הוא יכול לקבל תפקיד רק בתחום עולם הצומח; מקומו בעפר המגדל צמחים. ומכאן ההלכה הכפולה: כל הכלול במושג 'עפר' וכל המגדל צמחים – כשר לכיסוי הדם.

ברור מכל פרטי הלכות כיסוי הדם, שתכליתן איננה כיסוי חיצוני גרידא, אלא הן באות לבטא רעיון. כך, שאין ההלכה נוהגת בנבילה; ש'כסהו נתגלה פטור מלכסות'; שדי בכיסוי מקצת דמו (לדעת ר' יהודה, שנתקבלה להלכה); ושהמצווה איננה לכסות, אלא לערב בעפר: עפר למטה ועפר למעלה' (מתוך פירוש רש"י הירש פר' אחרי יז,ג).

עוד בענין כיסוי הדם בחיה ועוף – ראה בנקטעים המצוטטים מספר 'מגיד מישרים' לעיל כה.

ה. מבואר בגמרא שהשוחט לשם דבר אחר ולא לאכילה – טעון כיסוי.

דף פו

- קלז. א. שחיטת חרש שוטה וקטן – מה דינה לענין כיסוי הדם; אותו ואת בנו; התר אכילה?
 ב. חזקה המסייעת למיעוט כנגד הרוב – האם יש לילך אחר הרוב או אחר החזקה, או שמא הדבר שקול?
 ג. שחט הרבה חיות או עופות או שניהם גם יחד – האם מכסה כיסוי אחד לכולם אם לאו?
 ד. שחט וכיסה ובא לשחוט עוד – האם מברך שוב על השחיטה?
- א. חש"ו ששחטו ואחרים ראו את שחיטתם מתחילה ועד סוף שנעשתה בהכשר – שחיטה כשרה היא, וחייב (הרואה) לכסות הדם, ונוהג בו 'אותו ואת בנו'.
- לא ראו אחרים את שחיטתם – לר' מאיר, שחיטתם פסולה בודאי, ופטור מכיסוי הדם ומותר לשחוט באותו יום את הבן / האם. והאוכל משחיטה זו – לוקה משום נבלה, (לפי שרוב מעשיהם מקולקלים, וגם יש חזקה איסור). וכן הורה רבי להלכה, לאחר חזרה.
- לחכמים, שחיטה זו נידונית כספק, (כי אין ברור אם רוב מעשיהם מקולקלים או מתוקנים. תוס'), ולכך חייבים לכסות הדם ואסור באותו ואת בנו מפני הספק, והאוכל אינו לוקה משום נבלה.
- ב. חזקה המסייעת למיעוט כנגד רוב – מבואר בגמרא שלדעת ר' מאיר הדבר שקול ונידון כספק, הלכך לענין טומאה (ברשות הרבים, או אף ברשות-היחיד בדבר שאין בו דעת לישראל, כתינוק) – טהור, ולענין איסור – לחומרא. (וללא החזקה – גם כן חוששים למיעוט לר"מ, אלא שי"א שאז אינו אלא מדרבנן, אבל כשיש חזקה עם המיעוט – הרי זה ספק שקול מדין תורה. עתוס').
- לחכמים, רובא וחזקה – רובא עדיף, ואפילו אינו בגדר 'ספק'. (כן מבואר בתוס'). ומתבאר מדבריהם שברוב שאיננו גמור יש לחוש למיעוט. ויש סוברים שגם לחכמים אומרים 'סמוך מיעוטה לחזקה' לעשות ספק. ע' רעק"א. וע"ע קדושין פ).
- ג. שחט מאה חיות במקום אחד, או מאה עופות – כיסוי אחד לכולם (חיה – משמע בין מרובה בין מועטת. וכן עוף). שחט חיה ועוף במקום אחד – לחכמים, כיסוי אחד לכולם. לר' יהודה, קודם יכסה את החיה ורק אחר כך ישחוט העוף. (חיה או עוף).
- (הסיה דעתו מלשחוט ונמלך לשחוט עוד, באופן שטעון ברכה נוספת על השחיטה – יכסה תחילה מה ששחט ואח"כ ימשיך לשחוט. תוס').
- ד. גם כאשר צריך לכסות בין שחיטה לשחיטה, כגון כששוחט חיה ועוף לר' יהודה, אינו חוזר ומברך על השחיטה, שאין הכיסוי מהוה הפסק, (שהרי יכול לשחוט ולכסות באותו זמן. וכן פסק הרי"ף). (ולענין ברכה על הכיסוי השני – חלוקות הדעות אם חוזר ומברך. ער"ן. וכן נחלקו אם שיחה בין שחיטה לשחיטה שלא מצורך השחיטה, מהוה הפסק וצריך לחזור ולברך על השחיטה).